

Το λειτουργικό πλαίσιο της Σταυροπροσκύνησης

Ορθοδοξία / Θρησκευτική ζωή

Ιεροδιάκονος Γεώργιος Ζαραβέλας, Θεολόγος, ΜΑ Ιστορικής Θεολογίας – Λειτουργικής ΕΚΠΑ

Η Εκκλησία, κατά την Γ΄ Κυριακή, αλλά και καθ' όλη την Δ΄ εβδομάδα των Νηστειών, προβάλλει μέσα στο εν γένει κατανυκτικό και ψυχωφελές κλίμα της νηστείας και ακριβώς στο μέσο της Μεγάλης Τεσσαρακοστής τον Τίμιο Σταυρό του Κυρίου, για τον στηριγμό και την πνευματική ωφέλεια των πιστών. Η τοποθέτηση της προσκύνησης του Τιμίου Σταυρού κατά την ημέρα αυτή θεσμοθετήθηκε και για έναν ακόμα, πρακτικό λόγο. Η μνήμη της εύρεσης του Τιμίου Σταυρού από την αγία Ελένη τιμάται από την Ορθόδοξη Εκκλησία τη ΣΤ΄ του μηνός Μαρτίου, όπως μαρτυρά το συναξάριο της ημέρας στο αντίστοιχο Μηναίο.

Η ημέρα αυτή, δηλαδή η Στ΄ Μαρτίου, συμπίπτει συνήθως με τη Μεγάλη Τεσσαρακοστή. Δεν είναι δυνατό, επομένως, να τελεστεί η εορτή με τη δέουσα λαμπρότητα, καθότι το ύφος των ημερών είναι πένθιμο και δεν τελείται πλήρης Θεία Λειτουργία κατά τις καθημερινές, σύμφωνα με τους κανόνες ΜΘ΄ και ΝΑ΄ της Συνόδου της Λαοδικείας και ΝΒ΄ της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου. Οι πατέρες της μονής Στουδίου στην Κωνσταντινούπολη, οι οποίοι από τον Η΄ αι.

αναδιάρθρωσαν τις ακολουθίες του λειτουργικού βιβλίου του Τριωδίου, μετέθεσαν την εορτή του Σταυρού στην Γ΄ Κυριακή των Νηστειών, στο μέσο της Τεσσαρακοστής, καθιερώνοντας την πρόθεσή του στο μέσο του ναού προς προσκύνηση.

Φωτογραφία: agkyriaki.gr

Η Εκκλησία, με βάση όλα αυτά, υψώνει στο μέσο του ευχαριστιακού σώματος το πιο ισχυρό από τα όπλα της. Το τυπικό της τελετής έχει ως εξής. Ο ιερέας, μετά το πέρας της Δοξολογίας, κατά τη διάρκεια που οι χοροί ψάλλουν το ασματικό Άγιος ο Θεός, εισοδεύει εξερχόμενος από τη βόρεια πύλη του ιερού, φέροντας πάνω από το κεφάλι τον Τίμιο Σταυρό πάνω σε δίσκο στολισμένο με άνθη, κυρίως βιολέτες και δεντρολίβανο, και με τρία αναμμένα κεριά, τα οποία συμβολίζουν την τριαδικότητα των υποστάσεων του Θεού. Όταν φτάσει στο μέσο του ναού, πλησιάζει το ευπρεπισμένο μικρό τραπέζι -«τετραπόδιο», όπως αναφέρεται στα ισχύοντα τυπικά, το περιέρχεται τρεις φορές και αφού σταθεί δυτικά από αυτό, στραμμένος προς την ανατολή, εκφωνεί «Σοφία ὀρθοὶ» και αποθέτει το δίσκο με τον Σταυρό σε αυτό. Στη συνέχεια θυμιάζει κυκλικά τρεις φορές τον Τίμιο Σταυρό, ψάλλοντας το τροπάριο «Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου», το οποίο και επαναλαμβάνουν οι χοροὶ των ψαλτῶν ἀνά μία. Προσκυνεῖ, ἀκολουθῶς, τρεις φορές τον Σταυρό, ψάλλοντας το τροπάριο «Τὸν Σταυρόν σου προσκυνοῦμεν Δέσποτα, καὶ τὴν ἁγίαν σου Ἀνάστασιν δοξάζομεν», το οποίο και επαναλαμβάνουν ομοίως οι χοροὶ. Ἀκολουθεῖ ο ἀσπασμὸς του ἀπὸ τον ιερέα και ὅλο το λαό, ἐνόσω

οι χοροί ψάλλουν τα διατεταγμένα τροπάρια, ώσπου όλος ο λαός να προσκυνήσει τον Τίμιο Σταυρό, λαμβάνοντας ως ευλογία από το χέρι του ιερέα άνθη από τον δίσκο του Σταυρού.

Ακολουθεί το απολυτίκιο «Σῶσον Κύριε τόν λαόν σου» και αρχίζει η Θεία Λειτουργία.

Η νεώτερη συνήθεια τέλεσης της προσκύνησης του Σταυρού στο τέλος της Θείας Λειτουργίας και συγκεκριμένα μετά από το «Είη το όνομα Κυρίου» δεν μαρτυρείται σε καμία τυπική διάταξη, είναι τελετουργικά αβάσιμη και καλό θα ήταν να αποφεύγεται, παρά το όφελος της εξυπηρέτησης των αργοπορημένων πιστών. Η μετάθεση της τελετής μετά τη Θεία Λειτουργία αλλοιώνει τη δομή της, αλλά και το πλούσιο περιεχόμενο των συμβολισμών της.

Ο Σταυρός παραμένει προς προσκύνηση στο κέντρο του ναού έως και την Θ' Ώρα της Παρασκευής της Δ' Εβδομάδας των Νηστειών που ακολουθεί. Ο ιερέας, μετά την ανάγνωση της ευχής «Παναγία Τριάς, τό όμοούσιον κράτος» στο τέλος της Θ' Ώρας, εξέρχεται από το ιερό, πλησιάζει τον Τίμιο Σταυρό στο μέσο του ναού, και αφού θυμιάσει και τον προσκυνήσει, επανεισάγει τον Σταυρό στο Ιερό Βήμα ευλογώντας με αυτόν το λαό, προπορευόμενου λαμπαδούχου με θυμιατό.

Το περιεχόμενο της υμνογραφίας διαποτίζεται από το σταυροαναστάσιμο μήνυμα των ημερών. Η ακολουθία της εορτής του Τιμίου Σταυρού, εφόσον ανήκει στις δεσποτικές εορτές, συμπάλλεται με την αναστάσιμη ακολουθία από το βιβλίο της Παρακλητικής, έχοντας μάλιστα ιδιαίτερα αντίφωνα, αλλά και μοναδικό κανόνα στον όρθρο, καθώς ο αναστάσιμος κανόνας του ήχου της Κυριακής δεν ψάλλεται. Τα υμνολογικά μέρη της εβδομάδας αυτής προέρχονται από τη γραφίδα του Θεοδώρου του Στουδίτου, που υπήρξε ένας από τους καθιερωτές του εορτασμού της προσκύνησης του Τιμίου Σταυρού κατά την ημέρα αυτή, αλλά και την ακολουθούσα εβδομάδα.

Το φωτεινό παράθυρο της Ανάστασης του Κυρίου, το οποίο ανοίγει με την πρόθεσή του ο Τίμιος Σταυρός, γίνεται πασιφανές και στην υμνολογία της ημέρας. Ο κανόνας του όρθρου της Κυριακής αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα. Εκτός από το περιεχόμενό του, το οποίο είναι σταυροαναστάσιμο και μας αποδεικνύει τη συνάφεια που έχει ο Τίμιος Σταυρός με την δι' αυτού τριήμερη νίκη του Χριστού, ακόμα και τα εξωτερικά, μορφολογικά χαρακτηριστικά του κανόνα μας προετοιμάζουν για το παγχαρμόσυνο γεγονός της Ανάστασης. Ο εν λόγω κανόνας έχει συντεθεί με πρότυπο τον κανόνα του όρθρου της Κυριακής του Πάσχα, δηλαδή έχει μελωδηθεί στον α' ήχο, με βάση τον ειρμό α' ωδής «Αναστάσεως ημέρα». Η αγγελία της Ανάστασης του Κυρίου περιτρέχει ολόκληρο τον κανόνα, πάντα όμως

σε συνάφεια με την προσκύνηση του Τιμίου Σταυρού.

Βιβλιογραφία:

Βιολάκη Γ., Τυπικόν της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας, Σειρά: Εκκλησιαστική Βιβλιοθήκη, εκδ. Βασ. Δ. Σαλίβερου, Αθήναι χ.χ. Θεοδώρου Ευ. Δ., Η μορφωτική αξία του ισχύοντος Τριωδίου. Συμβολή εις την Πρακτικήν Θεολογίαν, εκδ. Πανεπιστημίου Αθηνών, Εν Αθήναις 1986. Μπεκατώρου Γ. Γ., «Σταυρός· Αι εορταί του Τιμίου Σταυρού», ΘΗΕ, 11(1967), στ. 435. Παπαγιάννη Κων., Σύστημα Τυπικού των ιερών ακολουθιών του όλου ενιαυτού, εκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα 2006. Φουντούλη Ιω. Μ., Τελετουργικά Θέματα, τ. Α', εκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα 2002.

<https://bit.ly/3tDhFCM>